

Az emlékezet széljárása

ÁGH ISTVÁN: ÁROKBÓL JÖN A TÖRPE

Megint szorított egyet a szülőföld-elevenítő történetmondás présén a költő-próza-író. Megint egy jó fokkal teherbíróbb lett a novellisztikus kisforma struktúrája, s vele még préseltebb, takarékosabb a nyelvezet is. Ágh István úgy két évtizeddel ezelőtt a mesebeli legkisebb fiú dudorászásával kezdte az iszkázi krónikázást: hagyta csak szinte, hogy a hirtelen szaporább szívverés zenéje betűkké, história-töredékekké írja magát. Aztán a szociográfus jegyzőfüzetét vette elő; pesti szemmel nézte, de otthoni ismerőséggel, beleérzéssel látta szülőfaluját, szülővidékét. Utóbb a költői híradás, a lírai helyzetjelentés epikája legendás, mitologikus átszínözödéssel már a regény felé terjeszkedett. Az esszé, a családtörténet, a valóságírodalom és a poétikus elbeszélés eddigi legszerencsésebb keveredése az *Árokból jön a törpe*. Nem igazi, szabályos regény ez sem, inkább – mint ma annyiaknál – fejezetek egy regényhez. A magyar glóbusz három nagy ecsetvonása simul eggyé Iszkáz középponttal: a Kemenesalja, a Marcal-medence és a Bakony. A lokális színek összevéthetetlenek, ám alat-

tuk egész Magyarország a vászon. Ágh a saját eredetmondáját mormolja, nevét is, virágát is tudja mindennek, ami otthoni – de ezt bárki a sajátjának érezheti, aki az 1945 utáni félszázadban, s e jelen-, azaz kevertkori nyelvi hazában él.

Általában tárcanovella terjedelműek a kötet rövidtörténetei

(tizenkilenc van belőlük), költői ihlet és anekdotikus zamat egyszerre sejlik a címekekből is. *Ezredesné, csillagokban; Köd; Barcza lányok; Rab madár; Halálok; Hétvége; Meghívás este hatra; A tyúkász királysága*: a XIX. század vége óta kimutathatók azok a tradíciók, melyekbe a könyv fejezetei illeszkehetnek. Papp Dániel, Tömörkény, Móra vagy mások nevét azonban nem szükséges párhuzamként említeni, hiszen Ágh fantáziája és szófűzése rögvest az első lapon a maga útjára lódul. A kissé meghorzsolt, groteszk lebbenésű címek különben is jellemzőbbek rá: *A kishíró fülei; Lop a család; Koszorú és ürülék; Árokból jön a törpe*.

A kötet fragmentumainak történetmondója jobbára a közelebről meg nem határozott, közvetlenül nem azonosított – persze könnyűszerrel azonosítható, mert lírikus módjára kitárulkozó – én, az önéletrajzi alakmás. Az ego azonban – ha tényleg az ő attitűdje a meghatározó – nem az egyes szám első személyű közlés kiköveteléséről ismerzik meg. Az író visszajátszathatja az álmélkodó és kutakodó kisgyermeki tudatot, ahogy a falura (is) rászakadt demokráciát az ezredesné és családja sorsán, a kiskastély lakóinak háború alatti és utáni titkain mérle-

Kortárs Kiadó
Budapest, 1997
194 oldal, 690 Ft

geli (*Ezredesné, csillagokban*). A palástolt én lehet ő, lehet a hajdani fiatalember: „A fiú erősebb fájdalomra ébredt, mint a szepezdi vendéglány után tavaly, mozi után történt az is, s éppen így szakította meg az udvari lámpa szerelmeskedésüket” (*Barcza lányok*). Az én váratlanul, beszédszituáció-váltással is megjelenhet, mint távollevő (bár eddig is benne járt a történetben, az *itthonban*, s mostantól jár majd benne igazán): „Akkor írta anyám: Most ez az iszákos L. még mindig iszik, most meg az öccsét lopta meg 500 fr vett ki a kabátjából, nem csinál semmit, félnek tőle az emberek, mert kér pénzt, de nem adnak neki. Elképzelttem, mennyire föl van háborodva mindenki, mégis a mi körnkbeli nők felháborodását, csalódását gondoltam a legnagyobbknak. Mindannyian szerelmesek voltak bele, de csak az epekedés maradt számukra” (*Arokból jön a törpe*). Máskor nyilvánvaló a beleélés: az édesanya a beszélő, az ő fohászos, vizionárius monológjában szerepel az 1956 őszén, Budapesten megsebesült kisebbik fiú (*Köd*). Tudva jól, hogy Ághnak Nagy László volt a testvérbátyja, a történetzárásban áthallásos, fájdalmas tartalom is meghúzódik: „...mindenről az a gonosz világ tehet, és nincs kímélet, a gyereke miatt szenved az anyja, az anyja aggodalmától szenved a fia, és hiába ígéri meg, mindig belesodródhat a veszélybe, a nők is tönkreteszhetik, és észre se veszi, nem fogja föl, milyen kibírhatatlan félelem, hátha testi-lelki nyomorék válik belőle, és azt is megérheti a szülő, hogy élete virágában temeti el a gyerekét”. Korántsem végezetül megemlítenők a „kölcöntörténetek” – legalábbis annak mutatkozik például a *Restaurátor*, melyben a templomfestő szól acetongőztől és zalai bortól bódult egykori napjairól, s bizonyos, nem épp szentséges bakonyalji pingálmányokról.

A fejezetek ésszerű, de laza és majdhogynem fölcserélhető egymásutánban helyezkednek el, viszonylagos linearitásuknak nincs különösebb fontossága. A mesélő – a fiú, a férfi – életfordulatait nem szolgálai és nem hiánytalanul követik. Esetleges anekdotikus magvuk ellenére egyik sem ragad meg

a szabályszerű, elhasznált anekdota-közegben. Egy „régivágású” író talán az utolsó ízig kizsákmányolná ezt a gazdag anyagot – Ágh nem ezzel a mesélői dölyffel dolgozik. Emlékezetének – a múlttól, a személyes sorsról, a helyről való tudásának – széljárása nem zúdul végig minden valóságos és minden álomi utcán, nem söpör ki minden falevelet. Bizonytalanságok, megfejtetlenségek, többértelműségek izzanak a novellákban. A nyelvi birtokbavétel sem mindig egyszerű, noha az olvasás (a mondatzene, a szókincs, a lírai szövöttség) gyönyörűséget okoz. Hol modernül-groteszkül balladisztikusak, hol föl-sűrítettek, hol talányosak a történetek. Segíti viszont a megértést, hogy nemegyszer archetipikus élethelyzetek, örök pszichikai reakciók, dús vándormotívumok bontakoznak elő ama árok félsötétjéből. A gyermekekért aggódó édesanya imája, rémlátása, reménye éppúgy ilyen, mint a *Bábel tornya* már a címben is nyomatékosított tematikája (itt: az édig erő asztag meséje, az élet értelmetlenségének katasztrófikusan nevetséges furcsasága).

A beszédszituáció-változások, a szokatlan szerkezetű vagy szórendű mondatok, a narrációba égetett párbeszéd, a vaskosabb vagy rétegnyelvi kifejezések váratlan vendégeskedése még enyhén szürreálisra is teheti az elbeszéléseket.

Testi valója, vejeje van a könyvbéli falunak,

rajzoltasága történetileg, szociológiailag, néprajzilag is hűséges, a stílus pontosan leképezi a különféle paraszti, parasztpolgári egzisztenciákat (s ha kell, distancíroz a falu és a város, a főváros között: Ágh alteregója egyszerre otthoni „benszülött” és itteni, budapesti, kiszakadt értelmiségi). Ezt a települést ennek ellenére is hiába keresnénk a térképen. Bár belegyökerezik a földbe, húsz centiméterre a valóság fölé épült. Testvér-faluja egy Gabriel García Marquez vagy Csingiz Ajtmatov írta-álmodta falu lehetne. A megmaradás ősi, elemi, szépen és nyersen emberi erejét hordozza Ágh István faluja – miközben kopik, hal, tűnedezik; mindinkább árnyéka is, égi mása is önmagának.

Az előadásmód néha valószerűtlenül valószínű, egy-egy pillanatra mágikus formálva mellett a szövegkezelés, szövegadagolás egy szembeszökő módszere járja át a kötetet. A lapok alján, finom díszű elválasztó lénia alatt, Ágh István édesanyjának a fiához intézett leveleiből olvashatunk válogatást. A teremtett művészi szöveg lábazata így az egyéni és hibás ortográfiájú, egyszerű közlő szöveg. Mindkettőnek más az esztétikai telítettsége, érzelmi hatása.

Az édesanya (Vas Erzsébet) maga is mitológikus egyéniség, mivel Ágh István is, különösen pedig Nagy László számos költeményt (dicsőítőt, felnövesztőt, szakralizálót) írt róla; fényképei a költő-fiúk pályája révén szinte az egész olvasó ország számára ismerősek; róla készült irodalmunk egyik emlékezetes *anyaképe*. A kétféle textus, az álló, illetve a dőlt betűk párhuzamos futtatása megpezdíti az olvasási módokat.

Érdeemes például a leveleket egyhuzamban, alapinformációként áttekinteni.

A falusi küszködés, a többé-kevésbé magányos öregség, az erős jellem helytállása, prózai dolgok és nemes gondolatok elegyedése tetszik ki e postai igékből és formulákból. Ágh komponálva bocsátotta közre, amit anyja soraiból megőrzött. Sem a közre, az édesapa haláláról, sem az idősebbik fiú, László csapászerű, váratlan elvesztéséről nem beszélnek a levelek. Ebben is az impulzív kihagyásosság érvényesül, a történetekről csak visszautalóan értesülünk.

A mintegy alakítatlan, nehezen formált szöveg (az édesanya tollvonása) és a hangsúlyosan alakított, fölünyesen megformált szöveg (az írói betűvetés) alkalmanként keresztöltésesen viselkedik. Mint az „Akkor írta anyám...” idézetből is láttuk, a családi posta fölszállhat argumentumként a „főszövegbe”. Bizonyára nem ok nélkül keresünk összefüggést az anyai híradás („Egy szomorú hír iszkázrol a szegény szomszéd Roza a kutba eset meg szédült ott megfuladt szomoru bucsu volt Iszkázon...”) és a kútba vesztett Anyuka halála („Búcsú másnapján kell te-

metni... részeg halottvivőkkel”); a novella-beli esemény között (*Hérvége*). Sajnos mégsem állíthatni, hogy a levelek, levélrészletek szervesen belefornának a szöveg egészébe. Nyilvánvaló, hogy Ágh semmiféle posztmodern babérra nem pályázott; kettős (vagy többes) textusú, különböző – kontrapunktos, negligáló, ironizáló stb. – kortársi epikai megoldások mintája nem lebegett a szeme előtt. Viszont nem is tudott igazán mit kezdeni az anyai szövegajándékkal, szövegemlékkel. A szülőanya szükségképp ismétlődő tendenciájú üzenetei – a család sokszor hiábavaló hazavárása, a lányunokák nagymamai féltése – egy idő után nehezezként hatnak. Ritkán szolgáltatnak valóban szükséges aláfestést a történetekhez, saját textuális életük megvékonyka.

Ha Ágh István ugyane kiadónál napvilágot látott előző prózakönyvét (*Virágárok*, 1996) korábban egyszerű-szép könyvtárgynak mondtuk, ne hagyjuk ezúttal sem említetlenül a feleség, Széles Judit empatikus, puritán és sokatmondó címlapját, melyen a „babszem-molekulák” úgy élnek szomszédosan külön életet, mint a regényszerűen összekacsolódo-kapcsolódo novellák a gyűjteményben. Ha a *Virágárok* sok értelemzavaró sajtóhibája, nyomdai gondozatlansága ellen nem voltunk restek berzenkedni, nyugtázzuk most az odaadó korrektori figyelmet, melyen tán csak a fölemlegetett film, az *Egy nyáron át táncolt hősnőjének* neve surrant át hibásan (Serstin – Kerstin helyett).

Arokból jön a törpe: nem túl nyomatékos, és nem is mélyebben értelmezett mondata – szólása, szentenciája – ez a könyvnek. De jó könyvcím, mert sejtelmes, a valóságos és a nem valóságosat összerímeltet. S jó, mert szót ismételt a *Virágárokból*. Hordozza a folyamatosságot. Kifejezi azt az örömteli tény, amellyel kezdtük: megint szorított egyet a szülőföld-elevenítő történetmondás présén a költő-prózaíró.

Tarján Tamás